

## **HUR SER SKOLSKÖTERS KOR PÅ SIN ROLL I ARBETET MOT MOBBNING OCH KRÄNKNINGAR?**

## **WHAT ARE SCHOOL NURSES PERCEPTIONS OF THEIR ROLE IN THE ANTI-BULLYING WORK?**

Examensarbete inom omvårdnad  
15 Högskolepoäng Avancerad nivå  
Vårterminen 2015

Författare: Johanna Larsson

Handledare: Maria Brovall  
Examinator: Kina Hammarlund

## SAMMANFATTNING

Titel:	Hur ser skolsköterskor på sin roll i arbetet mot mobbning och kränkningar?
Författare:	Larsson, Johanna
Institution:	Institutionen för hälsa och lärande, Högskolan i Skövde
Program/kurs:	Examensarbete i omvårdnad, OM854A
Handledare:	Brovall, Maria
Examinator:	Hammarlund, Kina
Sidor:	23
Nyckelord:	Skolsköterska, roll, mobbning, kränkningar, psykisk ohälsa

---

**Bakgrund:** Barns och ungas psykiska hälsa har försämrats sedan 1990-talet. Förekomsten av mobbning ligger på samma nivå sedan samma tid. Mobbning och kränkningar har negativa effekter på barns psykiska hälsa. Skolsköterskor har en central roll vad gäller att främja skolbarns hälsa.

**Syfte:** Syftet med denna studie är att beskriva hur skolsköterskor ser på sin roll i arbetet mot mobbning och kränkningar i skolan.

**Metod:** Kvalitativ metod med induktiv ansats. Elva e-postintervjuer har analyserats med kvalitativ innehållsanalys.

**Resultat:** Resultatet presenteras i fyra teman. Resultatet visar att skolsköterskan vill, men har inte tillräckligt med tid att arbeta mot mobbning, att hen identifierar och bemöter elever som är utsatta för mobbning, att hen samarbetar med andra professioner på skolan samt att hen även arbetar preventivt i arbetet mot mobbning.

**Konklusion:** Skolsköterskorna såg sig inte som framträdande i arbetet mot mobbning och kränkningar. Deras syn på sin roll var främst att identifiera och att bemöta utsatta elever och hälsosamtalen var deras främsta redskap. Samarbete med andra professioner ansågs vara viktigt för att kunna möta elevens behov.

## ABSTRACT

Titel:	What are school nurses' perceptions of their role in the anti-bullying work?
Author:	Larsson, Johanna
Department:	School of Health and Education, University of Skövde
Course:	Master Degree Project in Nursing, 15 ECTS
Supervisor:	Brovall, Maria
Examiner:	Hammarlund, Kina
Pages:	23
Keywords:	School nurse, role, bullying, harassment, mental illness

---

**Background:** Mental disorders among children and adolescents has increased since the 90's. The presence of bullying has not changed. Bullying leads to negative psychological health effects. The school nurse has an important role in the health promoting work in schools.

**Purpose:** The aim of this study is to describe school nurses perceptions of their role in the work towards bullying in schools.

**Methodology:** A qualitative method with eleven interviews made via e-mail. The interviews were analyzed with an inductive qualitative content analysis.

**Result:** The results of this study is presented in four themes. The result shows that the school nurse wants to but don't have enough time to work towards bullying, the school nurse identify and encounter students involved in bullying, cooperate with other professionals at school and also work preventively towards bullying.

**Conclusion:** The school nurses didn't perceive themselves as the most prominent person in the anti-bullying work in schools. Their perceptions of their role was to discover and to encounter children involved in bullying and the health dialogue is their main tool.

# INNEHÅLLSFÖRTECKNING

<b>INLEDNING</b> .....	<b>1</b>
<b>BAKGRUND</b> .....	<b>1</b>
Hälsobegrepp.....	1
Mobbning .....	2
Mobbningens effekter.....	3
Skolsköterskans roll relaterat till hälsa/ohälsa .....	5
Livsvärld.....	7
<b>PROBLEMFÖRMULERING</b> .....	<b>8</b>
<b>SYFTE</b> .....	<b>8</b>
<b>METOD</b> .....	<b>8</b>
Val av metod .....	8
Urval.....	9
Datainsamling.....	10
Analysmetod.....	10
Etiska överväganden.....	11
<b>RESULTAT</b> .....	<b>13</b>
Att vilja men inte ha tid att arbeta mot mobbning.....	13
Att identifiera och bemöta elever utsatta för mobbning.....	14
Att samarbeta med andra professioner på skolan.....	16
Att arbeta preventivt.....	16
Resultatsammanfattning .....	18
<b>DISKUSSION</b> .....	<b>19</b>
Metoddiskussion.....	19
Resultatdiskussion.....	20
<b>REFERENSER</b> .....	<b>24</b>

## BILAGOR

- Bilaga 1      Informationsbrev till verksamhetschef
- Bilaga 2      Informationsbrev till skolsköterska Att identifiera och bemöta elever utsatta för mobbning
- Bilaga 3      Mailintervju med skolsköterska

# INLEDNING

Sedan 1990-talet har det funnits en ökad oro för barns och ungdomars psykiska hälsa (Socialstyrelsen, 2009). Barn och ungdomars sociala relationer är starkt sammankopplade med deras psykiska hälsa och relationerna till kamrater är det som betyder mest för hälsan om barnen och ungdomarna själva tillfrågas (Bremberg, 2010). Hälsa och skolprestationer hänger ihop. Barn och ungdomar som är involverade i och utsatta för mobbning och kränkningar riskerar en sämre hälsa både på kort och lång sikt och det kan leda till sämre resultat i skolan. Mobbning och kränkningar ger skadliga konsekvenser på både individ och på samhällsnivå, varför det är oerhört viktigt att bekämpa detta på ett tidigt stadium. Mobbning och kränkningar har fått mycket uppmärksamhet under lång tid, men trots detta tycks inte problemen ha förändrats nämnvärt i omfattning och det är därför att betrakta som ett folkhälsoproblem.

Omvårdnad är skolsköterskornas kompetensområde och främsta specialitet, vars huvudsakliga mål är hälsa för eleven. Skolsköterskor bör därför vara en del av arbetet mot mobbning och kränkningar tillsammans med övriga professioner i skolorna. Författarens uppfattning är att skolsköterskans roll är oklar i detta arbete och att det skiljer sig mycket åt på vilket sätt skolsköterskor engagerar sig i mobbningsarbetet.

# BAKGRUND

## Hälsobegrepp

### Hälsa

Det finns otaliga definitioner på begreppet hälsa. Enligt Världshälsoorganisationen, WHO:s definition, som torde vara den mest kända, är hälsa ett tillstånd av fullkomligt fysiskt psykiskt och socialt välbefinnande och inte enbart frånvaro av sjukdom (WHO, 2014).

Enligt Dahlberg och Segesten (2010) är hälsa vårdandets mål. Att vara i ett tillstånd av hälsa innebär en upplevelse av välbefinnande, att må bra och vara kapabel att genomföra stora livsprojekt. Hälsan påverkar härigenom huruvida en person känner livskraft, livslust och livsmod.

### Psykisk hälsa respektive ohälsa

Psykisk hälsa beskrivs vidare enligt WHO (2014) som en integrerad del av hälsan. Psykisk hälsa är ett tillstånd av välbefinnande, där individen inser sin förmåga, kan hantera vardagens påfrestningar, kan arbeta och bidra till en gemenskap.

Benämningen psykisk ohälsa är ett övergripande begrepp som används olika i olika sammanhang. Barnpsykiatrikommittén (SOU 1998:31) definierar psykisk ohälsa eller psykiska problem utifrån de symtom barnet uppvisar. Symtomen kan vara subjektiva, det vill säga det som barnet själv upplever och besväras av, eller objektiva, alltså de uttryck och beteenden som noteras av omgivningen. De barn som har som har varaktiga psykiska symtom

som hindrar dem från att fungera och utvecklas optimalt har en psykisk ohälsa som kräver stöd och vård. Barnens problem ska betraktas i ett helhetsperspektiv. För att förstå barnens problem måste man sätta sig in i barnets situation som helhet (a.a.).

De psykiska problemen kan vara allt från självrapporterade besvär av oro och nedstämdhet i olika grad, till psykisk sjukdom. Hos barn och ungdomar är det viktigt att tidigt identifiera sådan psykisk ohälsa som kan leda till psykisk sjukdom, för att vid behov sätta in behandling eller andra insatser för att förhindra att tillståndet blir långvarigt och handikappande. Enligt Socialstyrelsen (2013) har den psykiska ohälsan ökat bland barn och ungdomar i Sverige under 2000-talet. Det finns inget klart svar på varför. Studier har inte funnit belägg för att det har att göra med psykosociala faktorer som till exempel förälders missbruk eller psykisk sjukdom. Detta skulle kunna tala för att det kan ha att göra med förändringar i miljöer till exempel skolmiljön, där de flesta ungdomar vistats eller förändringar på samhällsnivå (a.a.).

## **Mobbning**

### **Definitioner**

Mobbning innebär att en person blir utsatt för upprepade kränkande behandlingar. En kränkning är en handling där förövarens avsikt är att tillfoga skada eller obehag. Till skillnad från mobbning kan alltså en kränkning äga rum vid ett enstaka tillfälle (Skolverket, 2011). I engelskan använder man ett flertal termer varav de vanligaste är bullying och harassment. Inom mobbningsforskningen i Sverige har termen mobbning använts som en samlingsbeteckning för många olika slags icke önskvärda beteenden såsom utfrysning, våldshandlingar, förödmjukelser, trakasserier, verbala hot, utpressning, retningar, ryktesspridning, ofrivillig inlåsning, stöld, förstörelse av egendom med mera.

Dan Olweus är en pionjär inom mobbningsforskningen. Enligt honom är en person mobbad om denne upprepade gånger och över tid, från en eller flera personer blir utsatt för negativa handlingar av verbal, fysisk eller gestartad karaktär. Med negativa handlingar avses att någon mer eller mindre avsiktligt utsätter eller försöker att tillfoga någon annan obehag eller skada. Mobbning kan vara både direkt och indirekt. Den direkta innefattar fysiskt våld och kränkande kommentarer och den indirekta innebär att frysa ut, att baktala och att hindra barn från att få vänner (Olweus, 1999).

Sedan 2006 används begreppet mobbning inte i lagstiftningen. I stället används huvudsakligen begreppen kränkande behandling och trakasserier eftersom de anses som vidare begrepp. Begreppen omfattar alltså alla händelser även om de är oavsiktliga eller enstaka. Enligt Skollagen (2010:800) är skolan skyldig att agera även på dessa händelser. I denna studie används främst begreppen kränkningar och mobbning då dessa begrepp fortfarande används i skolvärlden och i forskningen.

Internetmobbning innebär att en person eller en grupp personer återupprepade gånger försöker såra eller generera en annan person på internet, som ett sätt att använda sin makt över denna. Med internetmobbning har mobbaren ett övertag gentemot den utsatta och kränkningen görs med avsikt att såra, inte som en olycka eller som när vänner retas med varandra. Internetmobbning kan med andra ord definieras på samma sätt som traditionell mobbning definieras ovan, med skillnaden att handlingarna sker över internet. Internetmobbning skiljer sig dock från traditionell mobbning på det sättet att den som blir mobbad omöjligt kan gömma sig, och att den fortsätter utanför skolans gränser (Slonje, Smith & Frisé, 2013).

## **Förekomst av mobbning och kränkningar**

I studien Skolbarns hälsovanor 2013/14 (Folkhälsomyndigheten, 2014) uppgav 3-7 procent av både flickor och pojkar i samtliga åldrar att de hade blivit mobbade minst 2-3 gånger per månad under de senaste månaderna. Traditionell mobbning och internetmobbning överlappar varandra, de som utsätter andra för internetmobbning ägnar sig också ofta åt traditionell mobbning. Detta gäller särskilt pojkarna. Flickorna tycks dock vara mer utsatta för internetmobbning än för traditionell mobbning. I kartläggningen av den psykiska hälsan bland barn och unga genomförd redovisade Statens folkhälsoinstitut (2009) att den självrapporterade mobbningen låg på ungefär samma nivå som den gjorde på 90-talet.

I Friendsrapporten (Friends, 2014) där över 12 000 barn svarat på enkätfrågor, uppgav 22 procent av barnen att de blivit kränkta av annan elev det senaste året. Vanligast var kränkningar bland de yngre barnen i mellanstadiet. 11 procent av mellanstadiellevorna uppgav i undersökningen att de regelbundet blivit utsatta det senaste året. En tredjedel av eleverna tyckte inte att lärarna agerade tillräckligt vid kränkningar. Platserna som eleverna upplevde som mest otrygga var skoltoaletterna och omklädningsrummen. Därefter kom internet.

## **Mobbningens effekter**

Mobbning är en mångfacetterad form av psykisk och fysisk misshandel som oftast ses i skolor och på arbetsplatser. Forskning visar att mobbning har effekter på de mobbningsutsatta, men också på de som observerar och på förövarna. Elever som är involverade löper signifikant ökad risk för att utveckla olika psykosomatiska symtom, att rymma hemifrån, eller att använda alkohol och droger samt skolka och utöva självskadebeteenden. Konsekvenserna av mobbning kan bestå in i vuxenlivet - mobbning i barndomen medför en ökad risk för psykisk sjukdom i vuxenlivet (Srabstein & Leventhal, 2010).

## **Påverkan på barns självkänsla**

Självkänsla innebär den medvetenhet en person har om sitt eget värde (Nationalencyklopedin, 1996).

Petra Krantz Lindgren som är beteendevetare och arbetar mycket med kommunikation och konflikthantering med barn beskriver självkänsla som bestående av två dimensioner varav den första inrymmer personens medvetenhet om sig själv, sina förmågor, tankar, känslor, behov, lust och drömmar. Den andra handlar om vilken acceptans en person har för det den känner till om sig själv. En person med sund självkänsla accepterar sig själv och tycker om sig själv, precis som den är och har en känsla av att duga med sina styrkor men också med sina svagheter. En god självkänsla kan till en viss del skydda en individ mot till exempel kritik. Självkänslan är dock inte total, en person som upprepat får höra att den inte duger kommer så småningom tro på det och självkänslan skadas (Krantz Lindgren, 2014).

Att vara utsatt för mobbing har negativa konsekvenser för ett barns hälsa både på lång och på kort sikt. Mobbningsoffrens självkänsla löper allvarlig risk att skadas och en skadad självkänsla är också i sin tur en riskfaktor för mobbning. En god självkänsla är en skyddande faktor mot olika förstämningssyndrom och depression. Den goda självkänslan är vidare kopplad till flera friskfaktorer såsom fysiska och sociala egenskaper som kan bidra till att en person blir populär bland sina kamrater (Broberg, Almqvist & Tjus, 2003).

## **Mobbningens hälsoeffekter**

Det är 2-10 procent av alla barn har återkommande somatiska besvär utan någon uppenbar fysisk orsak. Vanliga besvär är huvudvärk, nacksmärta, magsmärta, muskelsmärta och trötthet. Det finns ingen entydig definition på psykosomatik, men det finns en medvetenhet om att somatiska faktorer interagerar med psykologiska och sociala faktorer (Berntsson & Gustavsson, 2000). Låg självkänsla och oro innebär riskfaktorer för psykosomatiska besvär. Konflikter och stress i skola kan vara förknippat med psykosociala besvär och elever som har kamratstöd och som inte utsätts för mobbning har färre psykosomatiska symtom (a.a.).

Det finns ett samband mellan mobbning och psykosomatiska problem hos mobbningens offer men det finns även hos mobbarna (Beckman, Hagquist & Hellström, 2012). De barn som både mobbar och är offer för mobbning uppvisar flest psykosomatiska problem. Ingen skillnad kan uppvisas i Beckmans studie på de psykosomatiska besvären givna av vilken typ av mobbning såsom traditionell eller internetmobbning de är utsatta för. En amerikansk studie från 2012 (Schneider, O'Donnell, Stueve & Coulter) visar däremot att barn som utsatts för både internetmobbning och traditionell mobbning var de som var värst drabbade av depressiva symtom, följt av barnen utsatta för enbart internetmobbning. Därefter kom barnen som utsatts för traditionell mobbning. Dessa mobbningsutsatta barn var emellertid signifikant värre drabbade av depressiva symtom än barnen som inte var utsatta. Jämfört med barn som inte var utsatta uppvisade barn som var utsatta för både internetmobbning och traditionell mobbning fyra gånger så hög risk för depressiva symtom. Likaså var de barn som utsattes för både traditionell mobbning och internetmobbning de barn som hade gjort flest självmordsförsök. En annan amerikansk studie (Juvonen, Graham & Schuster, 2003) visar att barn utsatta för kränkningar i skolan också i signifikant högre grad rapporteras lida av depression samt social oro, och ensamhet. Dessa barn blev i större utsträckning utstötta av sina klasskamrater.

En svensk studie (Annerbäck, Sahlqvist & Wingren, 2014) har påvisat ett samband, inte enbart mellan mobbning och av barnen rapporterade psykiska bekymmer, utan också mellan mobbning och självskadebeteende. Av de elever i studien som hade ett självskadande beteende var signifikant fler av dessa utsatta för mobbning. Med psykiska bekymmer avsågs sömnproblem, ängslighet, oro och depression.

Även en kanadensisk longitudinell studie (Abada, Hou & Ram, 2008) visar att trakasserier och mobbning har effekter på barns mentala hälsa i ett längre perspektiv. Ju mer omfattande trakasserier, desto mer och större påverkan på barnens hälsa och grad av depression.

Ett stort antal nordiska barn har studerats (Bjereld, Daneback, Gunnarsdóttir & Petzold, 2014) avseende hur de mobbade barnen införlivar mentala hälsoproblem och vilka faktorer som skyddar och främjar den mentala hälsan hos dessa. I likhet med många andra studier visas att de barn som utsattes för mobbning och kränkningar hade en högre grad av mentala problem än icke utsatta barn. En skyddande faktor var att ha vänner. De barn som utsattes för mobbning, men som hade minst tre nära vänner hade större möjlighet till en bra psykiska hälsa än de som inte hade nära vänner. För mobbade pojkar var att utöva en sport en skyddande faktor för deras mentala hälsa.

## **Effekt på skolarbete**

Juvonen, Graham och Schuster (2003) har påvisat att elever som är involverade i mobbning, både som offer och som mobbare är betydligt mindre engagerade i sin skolgång än andra



klasskamrater. Allra mest oengagerade är barn som både är mobbningsutsatta och som mobbar andra. Slutsatsen att mobbade elever har svårare att nå de akademiska målen i skolan stöds också av en brittisk undersökning (Rothon, Head, Klineberg & Stansfield, 2011). Det kan enligt författarna förklaras med skolk och att dessa elever har svårt att koncentrera sig när de är på plats.

## **Skolsköterskans roll relaterat till hälsa/ohälsa**

### **Styrdokument**

I förhållanden till mobbning och kränkningar har skolsköterskan precis som annan skolpersonal flera styrdokument att förhålla sig till. Skolsköterskans arbete styrs av en rad lagar och styrdokument på internationell, nationell och lokal nivå.

FNs generalförsamling, antog år 1989 Barnkonventionen om barns rättigheter. Sverige var ett av de första länderna att underteckna denna. Barnkonventionen innefattar ett flertal artiklar som bland annat ska säkerställa barns rätt att bli behandlade med respekt och att få komma till tals samt deras rätt till hälsovård, utbildning och en god skolmiljö. Konventionen syftar till att säkerställa en god fysisk och psykisk hälsa för varje barn. Barn ska komma i främsta rummet vid alla beslut som rör dem och de har rätt till liv, överlevnad och utveckling. Barnkonventionen behandlar alla barns lika värde och rättigheter och utgår från grunden att inga barn, oavsett bakgrund får diskrimineras. Mobbning är en form av diskriminering. (Unicef, 2009).

I Skollagen, kapitel 6 regleras vilka åtgärder som ska vidtas mot kränkande behandling av barn och elever. Diskrimineringslagen (SFS 2008:567), som förutom skolan även gäller övriga samhället, förbjuder diskriminering av barn och elever på grund av kön, könsöverskridande identitet eller uttryck, etnicitet, religion eller annan trosuppfattning, funktionshinder, sexuell läggning eller ålder. Lagen innebär att skolan måste arbeta aktivt förebyggande mot diskriminering. Alla verksamheter som lyder under Skollagen måste varje år göra en plan mot kränkande behandling och en likabehandlingsplan. Dessa kan vävas samman till en plan. Planen ska förebygga och förhindra kränkningar och diskrimineringar. Det är huvudmannen för skolan, det vill säga stat, landsting, kommun eller den som driver fristående skola som har skyldighet att se till att det genomförs åtgärder för att förebygga och förhindra att barn och elever kränks. Likabehandlingsplanen ska varje år uppdateras och innehålla en översikt över de åtgärder som behövs för att förebygga kränkande behandling av barn och elever. Åtgärder som ska påbörjas eller genomföras det kommande året ska rapporteras. Efterföljande år ska dessa åtgärder utvärderas. Planen är en dokumentation av det främjande, förebyggande och åtgärdande arbetet och är det systematiska kvalitetsarbetet inom området (SFS 2010:800).

Personal på skolan som får kännedom om att ett barn eller elev anser sig ha blivit utsatt för kränkande behandling har skyldighet att anmäla detta till förskolechef eller rektor. Denne är i sin tur skyldig att anmäla detta till huvudmannen. Huvudmannen i sin tur är skyldig att skyndsamt utreda omständigheterna och i förekommande fall vidta åtgärder (SFS 2010:800).

### **Elevhälsan och skolsköterskans roll**

Skolsköterskan ingår i elevhälsan, vilken har till uppdrag att på olika sätt stödja elevens utveckling mot utbildningens mål. Elevhälsan omfattar medicinska, psykologiska, psykosociala och specialpedagogiska insatser. Elevhälsans insatser ska präglas av ett dubbelriktat samband mellan hälsa och lärande, då hälsan har en stor betydelse för hur barnen presterar i skolan och för deras välbefinnande och möjlighet att fungera den sociala miljö som skolan är. Likaså har barnets prestationer i skolan betydelse för deras mentala hälsa. Förutom skolsköterskan består den samlade elevhälsan av skolläkare, psykolog och kurator och specialpedagog (Socialstyrelsen & Skolverket, 2014).

Skolsköterskans omvårdnadsarbete innefattar såväl hälsofrämjande omvårdnad som förebyggande arbete. Inom den hälsofrämjande omvårdnaden ingår bland annat att uppmärksamma elever som på grund av utsatthet eller destruktivt beteende befinner sig i riskzonen och göra dessa delaktiga i de åtgärder som krävs för att främja deras hälsa (Riksföreningen för skolsköterskor och svensk sjuksköterskeförening, 2013).

Hälsobesök och hälsosamtal tillhör skolsköterskans huvuduppgifter och syftar till att identifiera upptäckta funktionssvårigheter, sjukdomar och andra hälsoproblem. Hälsobesöken är planerade tillfällen för hälsoövervakning och hälsofrämjande. Under sin skoltid i grundskolan ska eleverna erbjudas minst tre hälsobesök, vilka ska innefatta de allmänna hälsokontrollerna som ska identifiera elevens allmänna hälsotillstånd, tillväxt, utveckling och inläring. Målet är att tidigt upptäcka tecken på ohälsa och utvecklingsavvikelse samt riskfaktorer som kan ha betydelse för den fortsatta hälsan. (Socialstyrelsen & Skolverket, 2014).

Det hälsofrämjande samtalet bör vara elevcentrerat och ska innefatta information, rådgivning och lärande som utgår från eleven. Skolsköterskan har vid dessa tillfällen möjlighet att upptäcka om eleven oroar sig för någonting (Socialstyrelsen & Skolverket, 2014). Vid hälsosamtalet har skolsköterskan möjlighet att underlätta för eleven att berätta om mobbning. Att utsatta barn kan ha nytta av samtalet visas i en dansk studie (Borup & Holstein, 2007). Exempel på positiva effekter av samtalet var reflektioner över vad som sas, som ledde till diskussioner med föräldrar, att eleverna följde skolsköterskans råd eller återkom. Att dessa mobbade elever valde att återkomma kan tolkas som att de upplevde skolsköterskans stödjande funktion.

Skolsköterskans roll i skolan kan sammanfattas (Barnes Courtney, Pratt & Walsh, 2004) som att verka stödjande, hälsofrämjande, marknadsförande och remitterande. Den stödjande rollen innebär att verka för att stärka elevernas kvaliteter så att de kan övervinna sina bekymmer, att främja deras känslor av självförtroende och självkänsla. Stöd och information sägs kunna hjälpa eleverna att fatta hälsosamma livsstilsval. Med marknadsföring avsågs studien (a.a.) att göra omgivningen uppmärksam på vilken roll skolsköterskan har i skolan.

Skolan är en viktig arena i vilken möjligheten finns att identifiera psykisk ohälsa bland barn (Haddad, Butler & Tylee, 2010). Skolsköterskor spelar i det avseendet en viktig funktion. Denna studie visar att skolsköterskorna själva anser att arbetet med elevers psykiska hälsa/ohälsa tar en stor del av deras tid i anspråk och att det är en viktig del av deras arbete, men att de behöver mer kunskap och träning (a.a.).

### **Skolsköterskors roll i arbetet mot mobbning och kränkningar**

Till elevhälsans tillika skolsköterskors ansvarsområde hör skolans psykosociala miljö (Hillman, 2007). Den psykosociala miljön omfattar flera olika psykosociala

arbetsmiljöproblem, varav mobbning och kränkningar tillhör dessa. Det handlar om hur eleverna behandlar varandra på skolan, trivsel, stress och deras möjlighet till inflytande. Skolsköterskan kan genom sina elevkontakter få insikt i hur skolans arbetsmiljö påverkar elevernas hälsa. Det innebär att hen kan bedriva ett hälsoarbete på generell nivå när hen ges indikationer på hur väl den fysiska, sociala och pedagogiska miljön fungerar runt eleven. Hälsosamtalen och skolsköterskans öppna mottagning ingår i skolsköterskans hälsofrämjande arbete däri det ges möjlighet att få kunskap i miljön och stämningen på skolan (a.a.).

Skolsköterskan kan, enligt elever (Barnes et al, 2004), vara den person i skolan som känner till deras positiva egenskaper och kan ge stöd att förstärka dessa och hjälpa elever att övervinna en oro och främja känslor av självrespekt och självuppskattning.

I en amerikansk studie (Hendershot, Dake, Price & Grace, 2006) drogs slutsatsen att det var mycket som hindrade skolsköterskor från att handskas med mobbningsfrågor. Uppfattningen bland skolsköterskorna var att någon annan var mer kvalificerad och att när mobbningen ägde rum på platser som inte övervakades av skolsköterskan själv var hen inte den som skulle ta tag i det. Skolsköterskorna i denna studie skulle, efter att ha dokumenterat eventuella skador, hänvisa eleven till rektor och skolkurator. Det mest effektiva mot mobbing, var enligt skolsköterskorna, att ge mobbaren negativa konsekvenser och att en ökad övervakning skulle minska förekomsten av mobbing (a.a.).

## **Livsvärld**

### **Livsvärld som omvårdnadsteori**

Livsvärld (Dahlberg & Segesten, 2010) är ett begrepp som härstammar ur fenomenologin och innefattar en persons upplevelsevärld som kan vara mer eller mindre bearbetad. Livsvärlden är den konkreta världen så som den upplevs och som vi är en del av. Även om den världen delas med andra så är den högst personlig och unik för var och en. Det är den värld en person lever i tillsammans med sin omvärld, sina medmänniskor och materiella och existentiella ting. Livsvärlden är hela den värld som vi är förtrogna med genom alla våra erfarenheter och som finns där som ett sätt att förstå världen på. Människor upplever mycket i världen på samma sätt, men vi har också alltid vårt unika sätt att förstå den.

Skolsköterskans hälsofrämjande omvårdnad ska vara inriktad på att stärka elevernas hälsa och öka deras möjligheter till välbefinnande. Då måste skolsköterskan kunna se, bemöta och förstå hela elevens livsvärld och på så vis kunna stödja det friska. Utgångspunkten är att eleven är experten på sig själv. Först när stöd och information förmår möta elevernas livsvärld uppstår delaktighet, vilken är en förutsättning för att omvårdnad och stöd ska kunna mottas av eleven (Dahlberg & Segesten, 2010).

### **Livsvärldsteoretiskt perspektiv**

I föreliggande studie har det livsvärldsteoretiska perspektivet tillämpats såsom det beskrivs av Dahlberg (2014). Med det menas att en vetenskaplig hållning har intagits där öppenhet och följsamhet för det fenomen som ska studeras betonas. Med fenomen avses det en person upplever i världen. Med livsvärlden som grund för studien är det själva företeelserna som är centrala och metoden anpassas efter dessa, vilket kräver en viss förförståelse för det som ska studeras.

Att göra en studie med livsvärlden som utgångspunkt innebär att målet är att förstå en annan individ. Detta kräver följsamhet och öppenhet i alla faser i studien. Denna öppenhet och följsamhet relaterar till erfarenhet och förförståelse hos författaren. Denna måste i viss mån tyglas för att öppna upp för nya intryck och viktiga ifrågasättanden (a.a.).

## **PROBLEMFORMULERING**

Den växande psykiska ohälsan är ett allt större folkhälsoproblem. Psykiska besvär i unga år kan vara varningstecken på psykisk ohälsa på sikt vilket kan innebära sämre möjligheter att etablera sig i samhället. Mobbning och kränkningar i skolan är faktorer som påverkar ungas psykiska hälsa negativt. Det är viktigt att tidigt inom skolan uppmärksamma elever som far illa och aktivt arbetar för en bättre psykosocial miljö för barnen. Att skolrelaterade faktorer kan upplevas så stressande för elever att det får konsekvenser för deras hälsa och för deras prestationer i skolan bör betraktas som alarmerande för all personal i skolan. Att insatser för att motverka detta måste sättas in framgår både i Barnkonventionen och i lagstiftning.

Omvårdnad är skolsköterskors kompetensområde och hälsa för den enskilde individen är målet. I skolans värld ingår flera olika professioner och arbete mot mobbning och kränkningar ska ständigt pågå. I litteraturen finns föga beskrivet om vilken roll skolsköterskor har i detta pågående arbete.

Denna studie har som mål att tydliggöra hur skolsköterskor ser på sin roll i arbetet mot mobbning och kränkningar i skolans värld och vad hen gör för att stödja den enskilde utsatte eleven. Resultatet kan användas för att få förståelse för hur skolsköterskans roll kan utvecklas och förbättras.

## **SYFTE**

Syftet med denna studie är att beskriva hur skolsköterskor ser på sin roll i arbetet mot mobbning och kränkningar i skolan.

## **METOD**

### **Val av metod**

För att nå studiens syfte valdes kvalitativ metod. När avsikten är att studera ett fåtal informanternas erfarenheter av ett fenomen är den kvalitativa metoden särskilt lämplig (Kvale & Brinkman, 2014). Med den metoden ges en förståelse för och kunskap om ett fenomen så som det tolkas och upplevs och vilken mening detta fenomen tillskrivs av människor (Danielsson, 2012). Inom den kvalitativa forskningen finns, till skillnad från den kvantitativa, ingen eftersträvan efter den objektiva sanningen utan sanningen finns i betraktarens ögon. Omvärlden ses som komplex och bör ses i sitt sammanhang (Lundman & Hällgren Graneheim, 2012). Människors medvetande och levda erfarenheter är i fokus i den kvalitativa forskningen och livsvärld är ett centralt begrepp. Vid forskning om människors erfarenheter och vardagsverklighet är den kvalitativa ansatsen lämplig (Rosberg, 2012).

Studien grundas på kvalitativa intervjuer med skolsköterskor som är genomförda via e-post enligt Kvale och Brinkmans (2014) metod för kvalitativa intervjuundersökningar. Den datorstödda intervjun, som Kvale och Brinkman (2014) kallar den intervju som genomförs elektroniskt, används numera i allt större utsträckning och har som fördel att den redan finns i skrift och kan analyseras så snart den kommer författaren tillhanda samt gör det är möjligt att nå fler personer. Desto fler informanter som dessutom kan vara geografiskt avlägsna kan ge ett mer varierat urval vilket är något som eftersträvas i den kvalitativa forskningen. Antalet nödvändiga intervjupersoner beror på studiens syfte. Enligt Kvale och Brinkman (2014) brukar antalet vanligtvis ligga mellan 5 och 25. Antalet kan skifta beroende på den tid och de resurser som finns tillgängliga, men alltför många informanter anses inte ge mer kunskap. Polit och Beck (2012) menar att antalet informanter beror på hur väl de kan reflektera och uttrycka sina erfarenheter i intervjun. Denna studie baserar sig på elva intervjuer.

Nackdelar med intervju via e-post är att man missar informantens kroppsliga kommunikation såsom ansiktsuttryck, kroppsspråk och tonläge. Vid en personlig kontakt kan en mer personlig relation skapas som kan bidra till att informanten uppfattar författaren som trovärdig. För att informanten ska känna sig tilltalad kan därför ytterligare en kontakt vara nödvändig (Skärsäter & Ali, 2012). I denna studie inleddes därför kontakten med ett telefonsamtal med de skolsköterskor som gick att nå telefonledes.

## **Urval**

Urval styrs av forskningsfrågan. Syftet med kvalitativ forskning är att få en så bred och noggrann beskrivning av det som ska undersökas. Polit och Beck (2012) menar att urvalet i kvalitativ forskning grundar sig i ett litet urval av informanter, men principen är att informanterna ska ha upplevt fenomenet som undersökas och kunna uttrycka sina erfarenheter. Informanter ska väljas som har erfarenheten som eftersöks enligt syftet med studien, men som också har skilda individuella erfarenheter. Därför bör variation eftersträvas hos informanterna. Urvalet till studien var härigenom strategiskt, vilket innebar att informanterna valdes ut för att få så informationsrika berättelser som möjligt och därigenom få ett underlag som skulle svara på forskningssyftet (Henricson, 2012).

Deltagare i denna intervjustudie är skolsköterskor som arbetar med elever i årskurs 4-6. Skolsköterskorna är verksamma i olika delar av Sverige i samhällen av olika storlek. Vidare har skolsköterskorna olika lång erfarenhet som skolsköterska och arbetar på såväl stora som små skolor, för maximal bredd i studien. Önskvärt var att finna deltagare av olika kön och ålder. Inklusionskriterier för att delta var att de skulle ha ett minimum av ett års erfarenhet som skolsköterska samt vara verksamma på mellanstadiet. Deltagarna står på intet sätt i någon beroendeposition till författaren.

## **Tillvägagångssätt**

Utifrån en Sverigekarta valdes olika kommuner ut för en så stor spridning över landet som möjligt. En lista med kontaktuppgifter på verksamhetschefer över elevhälsan gjordes. Därefter ringdes dessa upp och informerades om förekommande studie. Vid vissa fall där verksamhetschefer inte var tillgängliga per telefon e-postades dessa i stället. Vid positivt mottagande e-postades informationsbrev (Bilaga 1) och chefernas samtycke att kontakta skolsköterskorna inväntades. När författaren fått dessa samtycken kontaktades de skolsköterskor som verksamhetscheferna föreslagit, alternativt eftersöktes skolsköterskor som

verkade passa inkluderingskriterierna från kommunernas hemsidor om det var det som föreslagits av verksamhetscheferna. Denna kontakt skedde i första hand per telefon för att skapa en mer personlig kontakt. De skolsköterskor som var positiva till att delta fick ett informationsbrev (Bilaga 2) e-postat till sig. Informationsbrevet innehöll information om studiens syfte, om anonymiteten för deltagande, att de när som helst har möjlighet att avbryta samt en förfrågan om samtycke till deltagande. De skolsköterskor som var svåra att nå per telefon fick samma informationsbrev (Bilaga 2) som e-post direkt.

För studien tillfrågades 30 skolsköterskor att delta i studien. Av dessa gav 17 sitt samtycke till att delta. Från sex skolsköterskorna erhöles aldrig svaren av anledningar som inte är kända. Elva skolsköterskor deltog slutligen i intervjustudien. Sex kommuner representerades. En av informanterna var en manlig skolsköterska, resterande var kvinnor. En var vidareutbildad skolsköterska, sju var distriktssjuksköterskor, två barnsjuksköterskor och en var grundutbildad sjuksköterska. Både storstad och landsbygd representerades och skolsköterskorna arbetade både på små och stora skolor.

## **Datainsamling**

Som rekommenderas av Polit och Beck (2012), gjordes en testintervju med en skolsköterska innan intervjufrågorna fastställdes. Intervjufrågorna bedömdes fungera utan justeringar. Denna intervju användes dock aldrig i resultatet på grund av att skolsköterskan var en bekant till författaren, vilket möjligen skulle kunna ha påverkat resultatet.

Datainsamlingen skedde genom e-post-intervjuer med de skolsköterskor som gett sitt samtycke till att delta. De 17 skolsköterskor som samtyckt att delta i studien e-postades ett frågeformulär (Bilaga 3) och kunde i sin takt och vid den tidpunkt de föredrog, besvara frågorna och därefter returnera som e-post. Elva intervjusvar erhöles och kom att utgöra material för studien.

Kvalitativ forskningsintervju med öppna frågor (Danielsson, 2012) användes som modell. Deltagarna uppmanades att ge så detaljerade beskrivningar som möjligt.

Intervjuerna var asynkrona, vilket innebär att de skedde i icke-realtid. Den asynkrona intervjun har som fördel att informanterna kan svara vid den tidpunkt som passar dem bäst, vilket ger flexibilitet hos både informanten och författaren. Vid asynkrona intervjuer har också författaren möjlighet att ställa mer ingående frågor. Författaren ges då tid att reflektera över svaren och får möjlighet att ställa nya kompletterande frågor (Skärsäter & Ali, 2012). Även kompletterande frågor skedde via e-post.

## **Analysmetod**

Den valda analysmetoden var den kvalitativa innehållsanalysen. Den kvalitativa innehållsanalysen är en användbar metod som fokuserar på tolkning av texter. Resultatet kan inte generaliseras men väl vara överförbar till andras erfarenheter (Danielsson, 2012).

Analysering genom kvalitativ innehållsanalys ger en fördjupad förståelse för det fenomen som ska undersökas. Metoden lämpar sig särskilt för vårdvetenskap, även om den också är tillämpbar inom många olika vetenskapsområden. Denna studie har en induktiv ansats. Det innebär, enligt Lundman och Hällgren Graneheim (2012), att texterna, som är baserade på människors upplevelser, analyseras förutsättningslöst utan förutbestämda teorier eller

modeller. I denna studie består texterna av skolsköterskornas intervjuvar, det vill säga deras upplevelser av sin roll i arbetet mot mobbning och kränkningar i skolan.

Den kvalitativa innehållsanalysen ska beskriva variationer genom identifikation av skillnader och likheter i textinnehållet. Textinnehållet kallas för analysenheten. Denna analysmetod innefattar flera steg i bearbetning av analysenheten. Delar av texten som handlar om ett specifikt område i texten kallas för domäner. Dessa utgör en grov struktur och kan identifieras med en låg grad av tolkning. Meningsbärande ord, meningar eller stycken av text som genom sitt innehåll och sammanhang hör ihop plockas ut ur analysenheten. Dessa kallas för meningsenheter och utgör grunden för analysen. Meningsenheterna kondenseras därefter för att göra dem mer hanterbara. Nästa steg i processen är att förse meningsenheterna med koder. En kod är en etikett på en meningsenhet som kortfattat beskriver dess innehåll. När koderna är färdigställda kan dessa formas till kategorier och underkategorier. All data ska passa i någon kategori. Inga data som svarar på syftet får uteslutas för att det saknas en kategori. Inga data får heller passa in i två kategorier (Lundman & Hällgren Graneheim, 2012).

Analysen skedde enligt Lundman och Hällgren Graneheims (2012) beskrivning av kvalitativ innehållsanalys. Samtliga elva intervjuer utgjorde analysenheten. Processen inleddes med att all text lästes igenom ett flertal gånger tills en helhetsbild erhållits av materialet. Därefter delades texten in i domäner. Domänerna var de delar av intervjutexten som sammanföll med frågeområdena i intervjuguiden. Detta gav en grov struktur av materialet. Nästa steg var att ta ut meningsenheter som svarade mot studiens syfte. Dessa var meningar ur texten som svarade på studiens syfte. Dessa utgjorde grunden för analysen. Meningsenheterna kortades därefter ned för att bli mer hanterbara. Den nedkortade texten försågs sedan med koder. Meningsenheterna, kondenseringarna och koderna lades in i ett Excel-dokument för att processen skulle bli mer hanterbar. Likartade koder försågs med olika färger och grupperades därefter utefter dessa. Grupper av koder formades slutligen till fyra teman.

Meningsenheter	Kondensering	Kod	Tema
Fördelen med mitt arbete är att jag träffar eleverna vartannat år. Vi vill skapa ett förtroende hos eleverna så att de kan komma och prata om nästan vad som helst	Jag träffar eleverna vartannat år, det skapar ett förtroende hos eleverna	Att skapa förtroende	Att identifiera och bemöta elever utsatta för mobbning

Figur 1. Exempel på steg i analysprocessen

## Etiska överväganden

Enligt lagen (SFS 2003:460) om etikprövning av forskning som avser människor krävs ingen etikprövning av studier inom ramen för högskoleutbildning på avancerad nivå.

Studien har följt Helsingforsdeklarationens forskningsetiska regler (Vetenskapsrådet, 2003). För att skydda de deltagande individernas identitet och integritet ställs krav på etisk medvetenhet vilket beskrivs utifrån fyra följande principer. *Informationskravet* innebär att de som berörs av eller ingår i ett arbete ska vara informerade *Samtyckeskravet* innebär att alla deltagare har rätten att själva bestämma om sin medverkan. *Konfidentialitetskravet* betyder att uppgifter som lämnats av en person ska behandlas konfidentiellt och personuppgifter förvaras säkert utan åtkomst för obehöriga. *Nyttjandekravet* innebär att uppgifter som samlats in endast får användas för ändamålet som presenterats (a.a.). I denna kvalitativa intervjustudie har skolsköterskorna och deras respektive verksamhetschefer informerats skriftligen om studiens syfte och dess tillvägagångssätt (Bilaga 1 och 2). I informationsbrevet angavs att deltagandet var frivilligt och att de när som helst kunde avbryta sin medverkan. Vidare stod att skolsköterskorna inte skulle kunna gå att identifiera i studien, att datamaterialet skulle komma att förvaras i låst utrymme, utan obehörigas tillgång till det och att resultatet skulle publiceras som en magisterstudie vid Högskolan i Skövde. Slutligen angavs att nyttan med studien var att utifrån resultatet få en förståelse för skolsköterskornas roll i arbetet mot mobbning och kränkningar på skolorna.

Forskning som sker via internet har att följa samma etiska regler som forskning som bedrivs på annat sätt. Informanterna och den data de kan ge påverkas av kvaliteten på frågorna och samspelet med den som intervjuar. I denna studie har frågorna ställts via e-post, vilket ställer höga krav på frågornas kvalitet. I en datorstödd intervju är det, enligt Kvale och Brinkman (2014), lättare att ta upp intima aspekter i en människas liv. Då denna studie avser belysa skolsköterskornas roll i mobbningsarbetet kan inte frågorna anses för intima.

Konfidentialiteten är viktig, då en etisk aspekt kan vara om skolsköterskorna känner sig ifrågasatta eller testade och möjligen rädda att deras arbetsgivare får ta del av deras svar, Hur man informerar om studien är alltså avgörande för hur uttömmande och ärlig information man kan väntas få.



## RESULTAT

Syftet med denna studie är att beskriva hur skolsköterskor ser på sin roll i arbetet mot mobbning och kränkningar i skolan.

I analysprocessen av materialet framkom följande resultat som presenteras i fyra teman, alla utifrån skolsköterskornas intervjusvar. Texten illustreras ytterligare med citat från skolsköterskorna i intervjuerna. Dessa är markerade i kursiv stil.

Teman
Att vilja, men inte ha tid att arbeta mot mobbning
Att identifiera och bemöta elever utsatta för mobbning
Att samarbeta med andra professioner på skolan
Att arbeta preventivt

Figur 2 Teman

### **Att vilja men inte ha tid att arbeta mot mobbning**

Skolsköterskorna i studien uttrycker återkommande att de inte har någon framträdande roll i arbetet mot mobbning och kränkningar i skolan.

Skolsköterskorna i studien beskriver att de arbetar utifrån den likabehandlingsplan som råder på deras skola. De har deltagit i arbetet med att utveckla och uttrycker en önskan om att få möjlighet att delta i uppdateringen av den, men det framkommer att det saknas tid på grund av en alltför ansträngd arbetsbelastning. Det framgår också att skolsköterskor tillsammans med övrig personal på skolorna ibland arbetar med och resonerar kring likabehandlingsplanen i klassrummet vid skolstart.

*Skolan fick anmärkning på sin Likabehandlingsplan, att den inte var tillräcklig. Skolan tillsatte då en Likabehandlingsgrupp som jag i början tillhörde. Vi drog igång ett gediget arbete där vi involverade personalen men också elever och föräldrar i diskussioner inför en ny Likabehandlingsplan. Tyvärr har jag sista året lämnat gruppen p.g.a. alltför hög arbetsbelastning.*

Skolsköterskorna beskriver organisationen av mobbningsarbete på sin skola tämligen likartat. Skolornas struktur för att skydda eleverna mot kränkningar och mobbning består bland annat av elevhälsoteamet där skolsköterskan och andra professioner på skolan ingår. Vilka övriga professioner som ingår kan variera från skola till skola. Elevhälsoteamets möten är viktiga för identifiering av mobbning, kränkningar och ohälsa på skolan enligt skolsköterskorna. Vid dessa möten tas enskilda elevfall upp när det noterats en oro av endera slaget kring en elev. Det är delvis genom elevhälsoteamet, berättar skolsköterskorna, som de blir informerade om förekommen mobbning och kränkningar på skolan.

Utöver elevhälsoteamet finns på flertalet av skolorna antimobbningsteam, även kallade trygghetsgrupp eller likabehandlingsgrupp. Antimobbningsteamet eller motsvarande beskrivs av skolsköterskorna, få uppdrag av elevhälsoteamet när lärarlaget gjort vad de ska göra enligt likabehandlingsplanen som råder på skolan. Skolsköterskorna berättar att det ser olika ut på olika skolor, ibland ingår skolsköterskorna i teamet, ibland inte. Däremot kan skolsköterskan ibland kallas till teamet om det är en elev som hen har haft mycket med att göra och anses vara den som har bäst kontakt med eleven, Antimobbningsteamet beskrivs av skolsköterskorna också ibland finnas tillgängligt vid gemensamma aktiviteter på skolorna. Det uttrycks önskan om att få arbeta mer aktivt i antimobbningsteamet om mer tid hade funnits.

## **Att identifiera och bemöta elever utsatta för mobbning**

Skolsköterskorna vidhåller att tiden är för knapp, även om arbete mot mobbning och kränkningar är något som de anser ska prioriteras. Hälsosamtalen beskrivs utgöra det främsta av skolsköterskornas verktyg i det hälsofrämjande arbetet. Det är emellertid många hälsorelaterade ämnen som ska behandlas i samtalen och skolsköterskorna uttrycker att mobbning och kränkningar endast utgör en bråkdel av dessa. Hälsosamtalen och vaccineringsbesök beskrivs uppta merparten av skolsköterskornas tid.

*Min tid går mest åt att göra hälsosamtal och vaccinera. Vi arbetar även mycket med elever med låg självkänsla och självskadebeteenden, elever med läs och skrivsvårigheter och elever som skolkar. Det är mycket som kommer fram under hälsosamtalen och kränkande behandling är bara en liten del.*

Genom hälsosamtalen, som görs i årskurs fyra och sju, beskriver skolsköterskorna, kan några av de utsatta eleverna fångas upp. Eleverna tillfrågas om de blivit utsatta eller om de sett någon annan bli utsatt för mobbning och kränkningar. Några av skolsköterskorna frågar också eleverna vad de skulle göra om de såg någon annan elev bli utsatt. Ett frågeformulär beskrivs av skolsköterskorna användas vid hälsosamtalen, däri frågeställningar om mobbning ingår. Det framgår att det finns en önskan om att förbättra samtalsmetoderna för att bättre kunna fånga upp eleverna vid de individuella samtalen. För att fånga upp fler elever som inte mår bra föreslås av skolsköterskorna att frågan om utsatthet för mobbning och kränkningar tas upp även vid pubertetsamtalen som genomförs i årskurs fem.

Hälsosamtalen beskrivs fånga upp en del elever som är utsatta, men skolsköterskorna menar också att i samband med hälsosamtalen är mobbningen många gånger redan känd av lärarna.

*Jag tror inte att jag träffat på elever som varit utsatta utan att lärarna/mentorerna har tidigare larmat om elevens uppträdande/varande. Det känns bra eftersom eleven då blivit uppmärksam i klassrummet.*

I elevernas hälsobesök ingår kontroll av olika fysiska parametrar såsom vikt, längd, syn, hörsel, rygg och motorik. Tillväxtkurvan beskrivs som ett av skolsköterskornas verktyg där mobbning kan identifieras. En avvikande tillväxtkurva kan, enligt skolsköterskor i studien, vara en signal på att eleven är utsatt av mobbning eller kränkningar och tolkningen görs att mobbningen kan orsaka en nedsatt aptit som i sin tur leder till en försämrad viktutveckling.

Ingen av skolsköterskorna framhäver sin specifika roll och kompetens som skolsköterska när det gäller att identifiera utsatta elever. Utifrån sin profession kan skolsköterskorna tolka vissa

signaler från eleverna ur en annan synvinkel än vad deras lärarkollegor gör, men i det stora hela anser skolsköterskorna att vad skolsköterskan ser och vad den övriga personalen i skolan ser i stort sett är detsamma.

*Inte så stor skillnad, jag kanske tänker snabbare tanken att eleven är utsatt på ett eller annat sätt.*

Elever beskrivs många gånger söka upp skolsköterskan spontant för olika saker, men vid samtal kan det framkomma att eleven är utsatt på ett eller annat sätt. Vad eleven signalerar varierar kraftigt och det är viktigt, menar skolsköterskorna, att man är observant och ställer många öppna frågor. Det svåra är, menar de, om eleven inte vill prata om det som tynger alls.

Att barn inte mår bra psykiskt är inte alltid lätt att se, enligt skolsköterskorna, ofta döljs det bakom olika fysiska symtom. Dessa diffusa psykosomatiska symtom som eleverna har, uppger skolsköterskorna, är de mer uppmärksamma på jämfört med sina lärarkollegor. Det kan handla om till exempel magont eller huvudvärk. Tecken som också skulle kunna bero på att eleven är utsatt för mobbning och kränkningar som presenteras av skolsköterskorna, är en motvilja att gå till skolan och en hög skolfrånvaro. Vidare kan de mobbade eleverna vara tysta elever, elever som är ensamma på rasterna och som håller sig undan. Eleverna kanske undviker vissa situationer som upplevs pressande som till exempel skolidrotten. Många gånger kan mobbning visas som sjunkande prestationer i skolan. En del elever är deprimerade och går ner i vikt. Skolsköterskorna kan också se att utsatta elever både kan agera undfallande och kanske gömmer sig och vill inte synas. De vara inneslutna likaväl som de kan vara utåtagerande, oroliga och stökiga.

Skolsköterskorna kan alltså identifiera förekommande mobbning i samband med hälsosamtalen eller, direkt från den drabbade eleven vid spontana besök, men i de flesta fall får de informationen genom kontakt med elevhälsoteam, rektor, lärare, föräldrar eller andra elever.

Skolsköterskorna menar att de har en stödjande funktion i skolan. Det stöd till utsatta elever som de redogör för sker främst genom samtal och genom att skapa ett förtroende mellan skolsköterskan och eleverna. En del i att skapa förtroende hos eleverna beskrivs handla om tystnadsplikten som skolsköterskan har. I och med den, menar skolsköterskorna, kan eleven öppna upp sig och känna tillit och trygghet att berätta för just skolsköterskan. En annan aspekt är att lära känna eleverna, så att de vågar och vill söka upp skolsköterskan. Det beskrivs som fördelaktigt att ha fler hälsosamtal än de obligatoriska. Det, menar skolsköterskor, kan leda till att ett förtroende skapas så att eleverna kan komma och prata om nästan vad som helst.

*Jag kan inte påverka så mycket men jag kan vara ett stöd för eleven.*

Har skolsköterskan lyckats bygga upp en relation med eleven ges hen möjlighet att bidra till att elevens självförtroende stärks, menar skolsköterskor i studien. Det kan innebära att hen vid återkommande tillfällen träffar eleverna och följer upp och frågar hur det går och på det viset stärker dem och gör dem redo för livet utanför skolan.

I studien framkommer också åsikten om att skolsköterskan inte ska vara den person som arbetar stödjande med de av mobbning utsatta eleverna, utan mer verka genom att ingå i ett team.

## Att samarbeta med andra professioner på skolan

En samverkan mellan olika professioner på skolan ansågs av skolsköterskorna nödvändigt för att kunna arbeta mot mobbning och för att kunna stödja eleverna på skolan.

*Man arbetar sällan ensam, flera brukar vara inblandade för att lösa det så bra som möjligt, rektor, lärare, klassföreståndare, kurator och föräldrar*

Skolsköterskan kan vara den första eleven samtalar med om vad den varit med om. Skolsköterskorna beskriver att de stöttar de elever som är drabbade av mobbning och kränkningar till en viss nivå genom samtal och genom att samordna kontakter med olika instanser. Det kan röra sig om att förmedla en kontakt med kuratorn om behov finns av en längre samtalskontakt. Mobbningen kan ha satt spår hos eleven som behöver bearbetas under lång tid, även efter att den har upphört. Skolsköterskorna kan också, i enlighet med vad som beslutats tillsammans med eleven, kontakta övrig personal på skolan och informera föräldrar.

*Jag jobbar inte så mycket med renodlad mobbning/kränkande behandling. Det gör vår kurator, som har mer tid avsatt för detta. Många gånger söker de upp mig och då lotsar jag vidare till kurator*

Kuratorn är den som skolsköterskorna hänvisar till i första hand när det gäller mobbningsfrågor, både för samtalsstöd och när något behöver redas ut mellan några elever. Det beskrivs av skolsköterskor i studien förekomma att det satsats extra resurser på mer kuratorstid på skolan just för att komma tillrätta med mobbningsproblematiken. I de fall är det uttalat från ledningen att det är kuratorn som ska ta hand om dessa ärenden och inte skolsköterskan.

*Kuratorn har mer kompetens/tid med att gå in på djupet när det gäller mobbning. Jag har inte möjlighet till det*

Kuratorn anses av skolsköterskorna vara den mest lämpade att handha de elever som behöver mycket stöd på grund av mobbning eller kränkningar. Hen anses lämpligare både vad gäller dennes kompetens och resurser i form av tid. I de fall elever aktivt söker upp skolsköterskan hänvisas de många gånger därför vidare till denne. Det vidhålls också att den person som har bäst kontakt med eleven är den mest lämpade att stödja eleven.

Det finns en önskan hos skolsköterskorna om mer samarbete med både kuratorerna och lärarna. Att samarbeta med övriga professioner och arbeta med värdegrundsfrågor med eleverna anses som värdefullt. Samarbete och samverkan med andra professioner på skolan upplevs positivt och det uttrycks att lärarna alltid ställer sig positiva till om man som skolsköterska är behjälplig i mobbningssituationer. Skolsköterskorna menar att lärarnas observationer är viktiga och flertalet uttrycker att de upplever en trygghet i att de upptäcker och larmar om en elev verkar må dåligt eller vara utsatt.

## Att arbeta preventivt

Att förebygga och förhindra mobbning och kränkningar handlar mycket om att skolsköterskor och andra vuxna på skolan måste finnas tillgängliga och närvarande runt barnen. Det gäller oavsett om mobbningen befinner sig i riktiga livet eller på internet, anser skolsköterskorna.

Det framhålls önskemål om att vara mer på plats bland eleverna på skolan för att ha möjlighet att lära känna dem. Det uttrycks av skolsköterskorna att för mycket tid går åt att sitta på möten i stället för att vistas bland barnen. Det föreslås att skolsköterskor kan ta sin personalfika i skolkaféet istället för i personalrummet för att göra sig närvarande och få en möjlighet att lära känna eleverna. Att dela sin arbetstid mellan olika skolor gör arbetet svårare och att inte alltid vara på plats på skolan anses också vara en bidragande faktor till att engagemanget i mobbningsarbetet inte är större än vad det är.

*Ibland letar vi lösningar som jag inte alltid tror på, exempelvis utveckla likabehandlingsplaner så att de blir så omfattande som möjligt. Dessa (...) är bra och viktiga att ha, men vi måste framför allt finnas nära eleverna och se hur de är mot varandra, så att vi snabbt kan bryta när eleverna betar sig illa mot varandra*

I skolmiljön fyller rastvakterna en stor och viktig funktion uppger skolsköterskorna i studien. Det är viktigt att perifera områden där det är lättare att mobba bevakas. Vid närvaro på rasterna har vuxna möjlighet att upptäcka hur eleverna är mot varandra och eleverna görs medvetna om att någon vuxen vet och ser och har möjlighet att ingripa. Det beskrivs som viktigt att skolmiljön görs så att eleverna kan känna sig trygga och minimera möjlighet till mobbning på utsatta platser som till exempel duscharna efter skolidrotten eller skolmatsalen. Skolsköterskorna beskriver att de har viss möjlighet till inflytande här.

Vid förekommen mobbning eller kränkning gäller det att agera omedelbart när det händer och inte låta det vänta. Det krävs uppföljning då mobbning anses ha en tendens att återkomma om den inte följs upp. För att ha möjlighet att ta tag i problemen omedelbart är en viss personaltäthet en förutsättning, menar skolsköterskorna. Nolltolerans och ett tydligt markerande från hela skolpersonalen att ett kränkande beteende inte tolereras krävs för att hålla mobbningen och kränkningarna borta. Att reagera på elevernas språkbruk och att tillrättavisa hårda ord anges av skolsköterskorna som exempel på tydliga markeringar.

För att komma tillrätta med mobbning och kränkande handlingar måste man arbeta med värdegrundsfrågorna på olika sätt, menar skolsköterskorna. Skolsköterskorna beskrivs initiera eller delta i grupparbeten i klasserna – många gånger i samarbete med andra professioner på skolan. I klassrummet anses värderingsövningar vara värdefulla för att stärka sammanhållningen på skolan. Att samtala om hur eleverna uppträder mot varandra och vilket ansvar alla har för allas trivsel är ett sätt att närma sig värdefrågorna, enligt skolsköterskorna. Värdegrundsarbete beskrivs också innebära att arbeta med värderingar och relationer, öppenhet och information och samtal om livet och hur det är att vara människa. I klasserna föreslås också att skolsköterskor tillsammans med pedagoger eller kurator på olika sätt kan arbeta med eleverna om självkänsla och förmedla budskapet till dem att det är ok att vara annorlunda.

Att fortlöpande arbeta med den likabehandlingsplan som är gällande på skolan och göra både elever, föräldrar och personal delaktiga i detta, beskrivs av skolsköterskorna, som ett sätt att förebygga mobbning och kränkningar. Delaktigheten kan ske genom att ta upp den på föräldramöten och att arbeta med den i klassrummet med eleverna. Att göra både eleverna och deras föräldrar delaktiga i skolan och dess värdegrund anses av flera skolsköterskor i studien vara det mest verksamma mot mobbning.

En förebyggande insats som anses ha en god förebyggande effekt är att ha arrangemang på rasterna såsom till exempel organiserade rastaktiviteter. Det fungerar som hjälp för de elever som inte vet vad de ska göra eller som inte har någon att vara med. Att organisera olika typer av gemensamma aktiviteter där man samlar eleverna i åldersblandade grupper sågs av skolsköterskorna göra sammanhållningen och VI-känslan på skolan bättre och det i sin tur kan leda till att mobbning och kränkningar minskar. Det framkommer också i studien åsikt om att det finns ett värde i att ha könsuppdelade grupper när man arbetar med värdegrundsfrågorna.

## **Resultatsammanfattning**

Resultatet av studien visar att skolsköterskor fyller en funktion i att upptäcka och bemöta barn som är involverade i mobbning och kränkningar. Deras vardagsarbete ser olika ut beroende på arbetsplats. Flertalet av skolsköterskorna i studien vidhåller att de inte har någon framträdande roll i arbetet mot mobbning och kränkningar på skolorna. Några ingår i antimobbningsteam och några uttrycker önskan om att ha utrymme för mer arbete för att till exempel utveckla och förbättra likabehandlingsplaner. Skolsköterskorna uppger att hälsosamtal och vaccinationer tar mesta delen av deras arbetstid och att kuratorerna är mer lämpade för att ta hand om mobbningsärenden. Skolsköterskorna i studien identifierar mobbning vid hälsosamtalen och vid spontana elevbesök, men många gånger är mobbningen redan känd när skolsköterskan kommer i kontakt med eleven. De fyller en stödjande funktion för de utsatta eleverna, men är eleverna i behov av en längre stödjande kontakt hänvisar skolsköterskorna till kuratorerna i första hand. Det är viktigt att bygga upp ett förtroende för att kunna ha möjlighet att identifiera mobbning och bemöta och stötta dessa elever. Skolsköterskorna kan också vara med och påverka elevernas psykosociala miljö genom olika insatser tillsammans med övrig skolpersonal. Skolsköterskornas arbetsbelastning gör emellertid att möjligheten att komma nära eleverna och att arbeta mer förebyggande mot mobbning och kränkande behandling upplevs som liten.

# DISKUSSION

## Metoddiskussion

Förförståelse, enligt Lundman och Hällgren Graneheim (2012) avser den bild som författaren har av det som ska studeras. Det rör sig om dennes teoretiska kunskap, tidigare erfarenheter och dennes förutfattade meningar. Författaren hade en del teoretiska kunskaper om mobbning som fenomen och lite kunskaper om mobbningsarbete, men liten erfarenhet om arbetet mot mobbning och kränkningar och om skolsköterskans roll i detta, vilket var vad som avsågs att studeras. Detta kan ha präglat studiens utfall på det sättet att det har påverkat hur frågorna i intervjuguiden har formulerats. Dahlberg (2014) formulerar just förförståelsens betydelse för hur följsam författaren kan vara i förhållande till det som ska studeras, i detta fall skolsköterskornas roll i arbetet mot mobbning. En mindre förförståelse för hur skolsköterskornas arbete ser ut i praktiken kan ha inneburit ett mer öppet förhållningssätt till det som skulle studeras. Å andra sidan, hade författaren haft en än större förförståelse hade frågorna möjligen formulerats annorlunda för att få en djupare och mer detaljerad beskrivning av fenomenet. Intervjufrågorna hade emellertid testats av en skolsköterska i författarens bekantskapskrets för att säkerställa att frågorna överensstämde med studiens syfte. Inga ändringar gjordes därefter.

Eftersom intervjun skedde per e-post ställdes krav på frågornas exakthet för att få svar på studiens syfte. Uppföljande frågor ställdes per e-post i några fall för att få en mer detaljerad beskrivning. Precis i enlighet med vad Kvale och Brinkman (2014) skriver om e-postintervjuer så var det en svårighet att få fram rika och detaljerade beskrivningar. Avsikten med studien var att ha ett livsvärldsperspektiv (Dahlberg, 2014) genomgående i studiens faser för att få tillgång till skolsköterskornas erfarenheter och syn på sin roll i arbetet mot mobbning och kränkningar. Det fanns en svårighet i att få en djupare förståelse och författaren frågar sig om det var brist på mer personlig kontakt mellan författaren och skolsköterskorna och att tilltron hos dessa var för liten för att våga exponera sig och sina eventuella förmågor, tillkortakommanden och svagheter.

Analysen gjordes i enlighet med Lundman och Hällgren Graneheims (2012) metod för kvalitativ innehållsanalys. Där belyses vikten av försiktighet och att behålla fokus på informationen för att inte dess verkliga sammanhang ska förloras och för att inte värdefull information ska gå förlorad. Detta upprätthölls av författaren genom att hela tiden föra diskussioner med sig själv om vad som står i analysenheten och i de meningsbärande enheter och kategorier som skapats.

Informanterna kontaktades, som tidigare beskrivits, efter skriftligt samtycke från deras chefer - i första hand per telefon. I de fall de var svåra att nå per telefon kontaktades de i stället via e-post för att informeras om studien.

Några skolsköterskor avböjde att delta och hänvisade till tidsbrist eller till att de inte var involverade i mobbningsarbetet på sin skola. Några fullföljde inte efter att ha samtyckt och hänvisade till att frågorna var för omfattande. Elva skolsköterskor valde att fullfölja intervjun, vilket enligt Kvale och Brinkman (2014) är ett fullt godkänt antal. Som Kvale och Brinkman (2014) skriver så är syftet med studien och mängden data som intervjuerna ger avgörande för hur många intervjuer som krävs.

I kvalitativ forskning används begrepp som giltighet, tillförlitlighet, överförbarhet och delaktighet för att bedöma trovärdigheten i en studies resultat (Lundman & Hällgren Graneheim, 2012). Giltigheten handlar om hur sanna resultaten är och hur typiska de är för det som avses att studeras. En noggrann granskning gjordes för att säkerställa att koder och kategorier överensstämde med analysenhetens innehåll. Även de strategier som gjordes för urvalet av informanter är av betydelse för giltigheten. De elva skolsköterskor som studien bygger på representerar olika kön, olika kommuner, olika vidareutbildningar och olika lång arbetslivserfarenhet vilket torde innebära att ämnet är belyst från olika erfarenheter. Även citat från intervjuerna presenteras för att ge studien ytterligare en högre grad av giltighet. Tillförlitligheten har säkerställts genom att analysenheten har lästs noggrant ett flertal gånger och i analysprocessen har noggranna reflektioner gjorts över olika tolkningsmöjligheter för att få logiska och strikta koder och kategorier. Vad gäller trovärdigheten avgörs den av läsaren, men för att bedöma den beskrivs urvalet, deltagare, datainsamlingen och analysen noga i metodavsnittet.

## Resultatdiskussion

Det förekom skolsköterskor i studien som ansåg att mobbningsarbete inte var skolsköterskors ansvar och arbetsområde och att det fanns andra professioner på skolan som var mer lämpade för detta. De ansåg att andra var mer kompetenta och hade större resurser i form av tid. Hendershot, Dake, Price och Lartey, (2009) skrev om vad som hindrade skolsköterskor från att arbeta mer med mobbningsrelaterade frågor. Orsakerna till detta var bland annat att mobbningen förekom på ställen som inte bevakades av skolsköterskor, att någon annan var mer kvalificerad, tidsbrist och att de inte kände sig förberedda att handskas med mobbning.

Några skolsköterskor i studien deltog i antimobbningsteam och likabehandlingsgrupper, andra gjorde det inte. Orsaker till vilket utöver tidsbrist framgick inte. Vad som däremot var tydligt var att skolsköterskorna inte hade någon framträdande roll i mobbningsarbetet vare sig i det förebyggande arbetet eller som den främste personen att stödja utsatta elever. För längre stödjande kontakt hänvisade skolsköterskorna främst till kuratorn på skolan. Enligt skolsköterskorna i studien så ser sammansättningen av deltagare i antimobbningsteamerna olika ut på olika skolor, vilket också stöds av Beckmans (2013) avhandling. De skolsköterskor som deltog i antimobbningsteamerna beskrevs ha ett arbetssätt som mer var laginriktat och de var genuint mer intresserade av förebyggande arbete. Dessa skolsköterskor samarbetade mer med andra yrkeskategorier på skolan och var mer involverade i skolans mer generella preventiva aktiviteter. De skolsköterskor som inte deltog i antimobbningsteamet hade ett arbetssätt som var mer individuellt inriktat och avsåg att hålla en helt opartisk och neutral roll i mobbningsituationer (a.a.).

Skolsköterskorna i studien ansåg att det var viktigt att arbeta mot mobbning och kränkningar, men de upplevde att tiden var för knapp och att de inte hann med mycket mer än de inplanerade hälsobesöken, hälsosamtalen och vaccinationer. Några av skolsköterskorna arbetade på flera skolor och det gjorde att möjligheterna att göra mer och engagera sig i mer än de obligatoriska uppgifterna var begränsade. Det är sannolikt så det ser ut på många skolor i Sverige och det överensstämmer även med vad Reuterswärd och Lagerström (2009) skriver i sin artikel där de skriver om de olika förutsättningar skolsköterskor har att bedriva hälsofrämjande arbete. Skolsköterskor med ansvar för färre elever och med kunskap om hälsofrämjande arbete känner mindre begränsningar, har mer tid för hälsofrämjande arbete både på ett individuellt plan, men också mer tid för generellt hälsofrämjande arbete i skolan.



I samband med att skolsköterskorna kom i kontakt med eleverna var förekommen mobbning många gånger redan känd, uppgav flera skolsköterskor i studien. De var trygga i att andra vuxna hade insyn i de kränkningar som förekom på skolorna. Vid möte med en elev där vetskapen finns om att eleven är utsatt för mobbning innebär att skolsköterskan har en förförståelse (Dahlberg & Segesten, 2010) om eleven. Denna vetskap tillsammans med skolsköterskans kunskap, erfarenheter och värderingar bildar en inre guide hos skolsköterskan som kan göra mötet med eleven meningsfullt och fruktbart, men den kan också leda skolsköterskan fel och hindra hen att se hela elevens livsvärld (a.a.).

Det rutinmässiga hälsosamtalet är ett av skolsköterskans främsta verktyg (Golsäter, 2012). Vid hälsosamtalet kunde skolsköterskorna i föreliggande studie åtminstone ibland identifiera och uppmärksamma mobbning. Många gånger var mobbning emellertid redan känt för skolsköterskan och övrig skolpersonal vid tillfället för hälsosamtalet. Skolsköterskorna hänvisade i studien till att det finns frågor i hälsoformuläret som berör mobbning och kränkningar. I Golsäters (2012) avhandling, där hälsosamtalet studerats, vidhålls vikten av att vara följsam med eleven och sätta elevens önskningar och behov i fokus, vilket innebär en utmaning i samtalet, då skolsköterskan har i uppdrag att utifrån sin profession lyfta vissa frågor. Användandet av strukturerade hälsoverktyg, det vill säga hälsoformuläret, kan understödja samtalet, men det riskerar också att styra detsamma.

Skolsköterskorna i studien upplevde att de hade en viss stödjande funktion, men då eleven var i behov av en längre stödjande kontakt hänvisade de till kuratorn å skolan. Det finns stöd i forskning (Gravdal Kvarme, Helseth, Saeteren & Natvig, 2010) för att skolsköterskan kan ha en stödjande funktion för de utsatta eleverna. Eleverna, som alla var utsatta för mobbning nämnde skolsköterskan som en person hos vilken de kunde få stöd. De tyckte att det hjälpte att få prata med skolsköterskan när de var ledsna. En flicka i studien tyckte dessutom att samtalet med skolsköterskan stärkte hennes självförtroende. Danska elever i en annan studie (Borup & Holstein, 2007), som alla var utsatta för mobbning, tycktes ha god nytta av hälsosamtal med skolsköterska då de i högre grad än andra återkom till skolsköterskan för samtal än andra elever. Barnes et al (2004) beskriver i sin studie skolsköterskornas stödjande roll elevens förtrogne. När eleverna kände sig oförstådda bland andra elever och även på hemmaplan var skolsköterskan ibland den enda som kändes medveten om deras positiva förmågor och egenskaper.

För att eleverna ska ha mod och känna sig trygga i att komma till skolsköterskan och berätta att de mår dåligt eller att de är utsatta krävs att ett förtroende byggs upp mellan elev och skolsköterska, menar skolsköterskorna i studien. Skolsköterskor bör vara medvetna om att mobbning kan vara en dold faktor bakom sociala och emotionella problem. Skolsköterskorna beskrev i studien att i sin yrkesroll hade de en blick för att se och tolka de symtom och tecken eleverna uppvisade. De tyckte att de oftare än sina lärarkollegor drog slutsatsen att det låg psykiska orsaker eller en utsatthet bakom de somatiska besvär som eleverna visade utåt. De psykosomatiska besvär som beskrevs av skolsköterskorna stämmer väl överens med vad som beskrivits av Berntsson och Gustavsson (2000), det vill säga magont, huvudvärk, ryggbesvär, muskelsmärta och trötthet. En amerikansk studie (Hendershot, Dake, Price & Lartey, 2006) visade i motsats till detta resultat att skolsköterskor kände sig endast måttligt kapabla att känna igen en mobbare eller en elev som utsatts för mobbning och kränkningar.

Elever som vi vet är involverade i mobbning, både som förövare och som utsatta bör uppmärksammas och uppmuntras att få stöd för att få till stånd en förändrad situation. Skolsköterskorna i studien menar att när de träffar eleverna finns många gånger redan

vetskapen om en eventuell utsatthet för mobbning och kränkningar. Den hälsofrämjande utmaningen blir då istället att identifiera och förebygga en psykisk ohälsa som kan komma till följd av mobbningen. Eleven är, enligt Dahlberg och Segestens (2010) livsvärldsteori den som är experten på sig själv och skolsköterskan måste använda sin professionella expertkunskap men samtidigt ha en öppenhet för elevens livsvärld. Det gör hen genom att använda all sin kunskap och alla sina sinnen för att försöka se, lyssna, tänka, känna och förstå eleven och ett vårdande samtal kan uppstå (a.a.).

Barnens psykosociala miljö handlar om trivsel och hur man behandlar varandra. Skolan är en arbetsplats där den psykosociala miljön är väldigt viktig och där problem lätt kan uppstå. Baserat på elevkontakterna kan skolsköterskan dra en del slutsatser om var i skolan problem finns och var man behöver lägga ner resurser. Här har hen möjlighet att var med och påverka (Hillman, 2007, Arbetsmiljöverket, 2015), vilket skolsköterskorna påtalar.

Skolsköterskorna i studien menar att en del i ett mobbningsförebyggande arbete är att vuxna ingriper omedelbart när en kränkning sker. Detta betonas också i en studie (Gravdal Kvarme, Helsteth, Seateren och Natvig, 2010) där elever som själva betraktar sig som mobbade intervjuats. Elever i studien önskade att lärarna skulle stoppa mobbningen omedelbart när det hände och en flicka uttryckte att hon tyckte att vuxna förminskade barnens upplevelser.

Organiserade aktiviteter på rasterna, som en skolsköterska förespråkade, är en insats som främjar inkluderande och vänskap för blyga och tillbakadragna barn. Det är också en hälsofrämjande insats som skolsköterskor kan initiera eller förespråka. Dill, Vernberg, Fonagy Twemlow & Gamm (2004) menar i sin studie att man genom sådana insatser där man aktivt arbetar med inkludering och vänskap framförallt med blyga och socialt tillbakadragna barn kan förebygga mobbning och skydda eleven från de negativa konsekvenser som sådana erfarenheter ger.

Skolsköterskorna uppgav att värdegrundsarbete i olika former är det allra mest verksamma mot mobbning. De konkretiserade inte hur värdegrundsarbetet bäst bedrivs, men beskrev att det kan ske gruppvis i form av samtal eller som specifika värdegrundsövningar och på initiativ av skolsköterska eller lärare. Värdegrundsarbetet, sägs av skolsköterskorna, syfta till bättre relationer, trivsel och samvaro mellan eleverna och därigenom motverka att mobbning och kränkningar uppstår.

Värdegrundsarbete är något som enligt skolverket (2014) ska ske överallt och hela tiden i skolan. Skolans värdegrund ska omfatta människolivets okränkbarhet, individens frihet och integritet, alla människors lika värde, jämställdhet mellan könen och solidaritet mellan människor. Att man i skolan ska arbeta med värdegrundsarbete framgår av lagstiftning och Barnkonventionen, men i en antologi (Skolverket, 2013) baserad på forskning om metoder mot mobbning kritiserar det värdegrundsarbete som bedrivs på många skolor. Kritiken handlar om att värdegrundsarbetet inte är en del av skolans vardagliga arbete, att arbetet bedrivs utan koppling till elevernas vardag och ligger utanför den ordinarie ämnesundervisningen och att arbetet med att reflektera över de normer som råder behöver utvecklas. Särskilda värdegrundslektioner som inte utgår från kunskap om klassens inre liv och relationer kan till och med förvärra situationen för elever som är mobbade.

Skolsköterskorna talar om vikten av delaktighet. I arbetet mot mobbning och kränkningar och i arbetet för en bättre psykosocial miljö betonas av skolsköterskorna vikten av att göra eleverna och deras föräldrar delaktiga i verksamheten och i arbetet mot mobbning till exempel

genom att arbeta aktivt med likabehandlingsplanen. Att delaktighet är viktigt, både för att få en lägre grad av mobbning såväl för att eleverna ska utvecklas socialt och även akademiskt bekräftas i en avhandling av Ahlström gjord 2009. Att ge eleverna möjlighet till att vara delaktiga och ha inflytande på sin tillvaro i skolan ska ge positiv effekt på det sociala klimatet och på deras akademiska prestationer.

### **Konklusion och implikationer**

Även om skolsköterskorna inte ser sig som framträdande i arbetet mot mobbning och kränkningar så fyller de en viktig funktion i skolorna för elever som är involverade i mobbning och kränkningar eller som inte mår bra psykiskt. Hälsobesöken och hälsosamtalen är bra redskap för att identifiera dessa elever. Genom att bygga upp ett förtroende gentemot eleverna och genom att finnas tillgänglig kan hen vara ett bra stöd för eleverna. Hen är inte ensam i mobbningsarbetet på skolan, samverkan är viktig och genom att utnyttja hela skolans resurser och kompetenser på bästa sätt kan elevernas psykosociala miljö förbättras.

Resultatet kan användas av skolsköterskor för att reflektera över sin egen arbetssituation och över hur man kan utveckla sig i sin yrkesroll.

Ytterligare forskning behöver göras på hur skolsköterskor, på ett evidensbaserat sätt, kan arbeta och verka för att utveckla och förbättra elevernas psykosociala miljö och så att eleverna som är utsatta för mobbning och kränkningar kan få det stöd de behöver som främjar deras hälsa på bästa sätt.

## REFERENSER

- Abada, T., Hou, F. & Ram, B. (2008). The effects of harassment and victimization on self-rated health and mental health among Canadian adolescents. *Social Science & Medicine*, 67 (2008) 557-567
- Ahlström, B. (2009). Bullying and Social Objectives. *A study of Prerequisites for Success in Swedish Schools*. (Dissertation) Umeå: Sociologiska institutionen
- Annerbäck, E-M., Sahlqvist, L. & Wingren, G. (2014). A cross-sectional study of victimisation of bullying among schoolchildren in Sweden: Background factors and self-reported health complaints. *Scandinavian Journal of Public Health*, 2014; 42: 270-277
- Arbetsmiljöverket (2015). *Arbetsmiljön i skolan*. Hämtad 2015-06-09 från [www.av.se/dokument/publikationer/adi/adi\\_565.pdf](http://www.av.se/dokument/publikationer/adi/adi_565.pdf)
- Barnes, M., Courtney, M.D., Pratt, J. & Walsh, A.M. (2004). School-Based Youth Health Nurses: Roles, Responsibilities, Challenges, and Rewards. *Public Health Nursing*, 21(4) 316-322
- Beckman, L., Hagquist, C. & Hellström, L. (2012). Does the association with psychosomatic health problems differ between cyberbullying and traditional bullying? *Emotional and Behavioral Difficulties*, 17:3-4, 421-434
- Beckman, L. (2013). *Traditional Bullying and Cyberbullying among Swedish Adolescents Gender differences and associations with mental health*. (Dissertation) Karlstad: Karlstads Universitet
- Berntsson, L.T. & Gustavsson, J-E.(2000). Determinants of psychosomatic complaints in Swedish schoolchildren aged seven to twelve years. *Scandinavian Journal of Public Health*; 28: 283-293
- Bjereld, Y., Daneback, K., Gunnarsdóttir, H. & Petzold, M. (2014). Mental Health Problems and Social Resource Factors Among Bullies Children in the Nordic Countries: A Population Based Cross-sectional Study. *Child Psychiatry Human Development*. May; 2014
- Borup, I. & Holstein, B. (2007). Schoolchildren who are victims of bullying report benefit from health dialogues with the school nurse. *Health Education Journal*, 66(1) 2007 58-67
- Bremberg, S. (2010). Uppväxtårens hälsoproblem. I Bremberg, S. & Eriksson, L. (Red.) *Investera i barns hälsa*. Stockholm: Gothia
- Broberg, A., Almqvist, K. & Tjus, T. (2003). *Klinisk barnpsykologi. Utveckling på avvägar* Falkenberg: Natur och Kultur
- Dahlberg, K. (2014). *Att undersöka hälsa och vårdande*. Stockholm: Natur och Kultur
- Dahlberg, K. & Segesten, K. (2010). *Hälsa och vårdande i teori och praxis*. Stockholm: Natur och Kultur

Danielsson, E. (2012). Kvalitativ forskningsintervju. I Henricson, M. (Red.) *Vetenskaplig teori och metod. Från idé till examination inom omvårdnad*. Lund: Studentlitteratur

Dill, E.J., Vernberg, E.M., Fonagy, P., Twemlow, S., W. & Gamm, B., K. (2004). Negative Affect in Victimized Children: The Roles of Social Withdrawal, Peer Rejection, and Attitudes Toward Bullying. *Journal of Abnormal Child Psychology*, 32(2) 159-173

Folkhälsomyndigheten (2014). *Skolbarns hälsovanor i Sverige 2014/14 Grundrapport*. Hämtad 2015-03-08 från <http://www.folkhalsomyndigheten.se/pagefiles/18915/skolbarns-halsovanor-sverige-2013-14.pdf>

Friends (2014) *Friendsrapporten 2014*. Hämtad 2015-03-23 från <http://friends.se/wp-content/uploads/2014/09/friendsrapporten-2014.pdf>

Golsäter, M. (2012). *Hälsosamtal som metod att främja barns och ungdomars hälsa- en utmanande uppgift*. (Doktorsavhandling). Jönköping: Hälsohögskolan Högskolan i Jönköping. Hämtad 2015-04-26 från <http://hj.diva-portal.org/smash/get/diva2:503596/FULLTEXT01.pdf>

Gravdal Kvarme, L., Helseth, S., Saeteren, B. & Natvig, K.N. (2010). School children's experience of being bullied – and how they envisage their dream day. *Scandinavian Journal of Caring Science*, 24, 791-798

Haddad, M., Butler, G.S. & Tylee, A. (2010). School nurses' involvement, attitudes and training needs for mental health work: a UK-wide cross-sectional study. *Journal of Advanced Nursing*, 66(11), 2471-2480

Hendershot, C., Dake, J.A., Price, J.H & Lartey, G.K. (2006). Elementary School Nurses' Perceptions of Student Bullying. *The Journal of School Nursing*, 4(22), 229-236

Henricson, M. (Red.) (2012). *Vetenskaplig teori och metod: från idé till examination inom omvårdnad*. Lund: Studentlitteratur

Hillman, O. (2007). *Skolhälsovården- introduktion och praktisk vägledning*. Stockholm: Gothia förlag

Juvonen, J., Graham, S. & Schuster, M. (2003). Bullying Among Young Adolescents: The Strong, the Weak, and the Troubled. *Pediatrics*, 112(6), 1231-1237

Krantz Lindgren, P. (2014). *Med känsla för barns självkänsla*. Falun: Bonnier Fakta

Kvale, S. & Brinkmann, S. (2014). *Den kvalitativa forskningsintervjun*. Lund: Studentlitteratur

Lundman, B. & Hällgren Graneheim, U. (2012). Kvalitativ innehållsanalys. I Granskär, M. & Höglund Nielsen, B. (Red.) *Tillämpad kvalitativ forskning inom hälso-och sjukvård*. Lund: Studentlitteratur

Nationalencyklopedin (1996). Göteborg: Bokförlaget Bra Böcker AB

- Olweus, D. (1999). *Mobbning bland barn och ungdomar*. Stockholm: Rädda Barnen
- Polit, D.F. & Beck, C.T. (2012). *Nursing research. Generating and Assessing Evidence for Nursing Practice* Philadelphia: Wolters Kluwer Lippincott Williams & Wilkins
- Reuterswärd, M. & Lagerström, M. (2009). The aspects school health nurses find important for successful health promotion. *Scandinavian Journal of Caring Sciences*, 24: 156-163
- Riksföreningen för skolsköterskor och svensk sjuksköterskeförening. (2013). *Kompetensbeskrivning legitimerad sjuksköterska med specialisering inom skolhälsovård*. Tryck: åtta45 2011 Hämtad 2015-05-11 från <http://www.skolskoterskor.se/wp/wp-content/uploads/2013/02/Kompetensbeskrivning-legitimerad-sjukskoterska-med-speci.pdf>
- Rothon, C., Head, J., Klineberg, E. & Stansfield, S. (2010). Can social support protect bullied adolescents from adverse outcomes? A prospective study on the effects of bullying on the educational achievement and mental health of adolescents at secondary schools in East London. *Journal of Adolescence*, 34(3) 579-588
- Schneider, S.K., O'Donnell, L., Stueve, A., & Coulter, R.S. (2012). Cyberbullying, School Bullying, and Psychological Distress: A Regional Census of High School Students. *American Journal of Public Health*, 102(1), 171-177
- SFS 2003:460 *Lag om etikprovning av forskning som avser människor*. Hämtad 2015-04-23 från [http://www.riksdagen.se/sv/Dokument-Lagar/Lagar/Svenskforfattningssamling/Lag-2003460-om-etikprovning\\_sfs-2003-460/](http://www.riksdagen.se/sv/Dokument-Lagar/Lagar/Svenskforfattningssamling/Lag-2003460-om-etikprovning_sfs-2003-460/)
- SFS 2008:567 *Diskrimineringslag* Hämtad 2015-04-26 från [http://www.riksdagen.se/sv/Dokument-Lagar/Lagar/Svenskforfattningssamling/Diskrimineringslag-2008567\\_sfs-2008-567/](http://www.riksdagen.se/sv/Dokument-Lagar/Lagar/Svenskforfattningssamling/Diskrimineringslag-2008567_sfs-2008-567/)
- SFS 2010:800 *Skollagen*. Stockholm: Utbildningsdepartementet. Hämtad 2015-01-19 från [http://www.riksdagen.se/sv/Dokument-Lagar/Lagar/Svenskforfattningssamling/Skollag-2010800\\_sfs-2010-800/?bet=2010:800#K6](http://www.riksdagen.se/sv/Dokument-Lagar/Lagar/Svenskforfattningssamling/Skollag-2010800_sfs-2010-800/?bet=2010:800#K6)
- Skolverket (2011). Vad fungerar? Resultatet av utvärdering av metoder mot mobbing. Hämtad 2015-06-09 från [http://www.skolverket.se/om-skolverket/publikationer/visa-enskild-publikation?\\_xurl=http%3A%2F%2Fwww5.skolverket.se%2Fwtpub%2Fws%2Fskolbok%2Fwpubext%2Ftrycksak%2Fblob%2Fpdf2517.pdf%3Fk%3D2517](http://www.skolverket.se/om-skolverket/publikationer/visa-enskild-publikation?_xurl=http%3A%2F%2Fwww5.skolverket.se%2Fwtpub%2Fws%2Fskolbok%2Fwpubext%2Ftrycksak%2Fblob%2Fpdf2517.pdf%3Fk%3D2517)
- Skolverket (2013). *Kränkningar i skolan- analyser av problem och lösningar*. Hämtad 2015-01-19 från <http://www.skolverket.se/publikationer?id=3138>
- Skolverket (2014). *Värdegrund i förskola och skola*. Hämtad 2015-04-26 från <http://www.skolverket.se/skolutveckling/vardegrund>
- Skärsäter, I. & Ali, L. (2012). *Att använda internet vid datainsamling*. I Henricson, M. (Red.) *Vetenskaplig teori och metod: från idé till examination inom omvårdnad*. Lund: Studentlitteratur

Slonje, R. Smith, P.K. & Frisén A. (2013). The nature of cyberbullying, and strategies for prevention. *Computers in Human Behaviour*, 29(1), 26-32

Socialstyrelsen (2009). *Folkhälsorapport 2009* Hämtad 2015-05-17 från <http://www.socialstyrelsen.se/Lists/Artikelkatalog/Attachments/8495/2009-126-71.pdf>

Socialstyrelsen (2013). *Psykisk ohälsa bland unga. Underlagsrapport till Barns och ungas hälsa, vård och omsorg*. Hämtad 2015-01-19 från <http://www.socialstyrelsen.se/Lists/Artikelkatalog/Attachments/19109/2013-5-43.pdf>

Socialstyrelsen & Skolverket (2014). *Vägledning för elevhälsan*. Falun: Socialstyrelsen

SOU 1998:31 *Det gäller livet- Stöd och vård till barn och ungdomar med psykiska problem*. Hämtad 2015-03-08 från <http://data.riksdagen.se/fil/A67C19DE-BA24-4B32-B664-E8FA29016BDF>

Srabstein, J.S., Leventhal, B.L. (2010). Prevention of bullying-related morbidity and mortality: a call for public health policies. *Bulletin of the World Health Organization*, 88(6) 403A

Statens folkhälsoinstitut (2009). *Kartläggning av psykisk hälsa bland barn och unga. Resultat från den nationella totalundersökningen i årskurs 6 och 9 hösten 2009*. Hämtad 2015-04-26 från <http://www.folkhalsomyndigheten.se/pagefiles/12645/R2011-9-Kartlaggning-av-psykisk-halsa-bland-barn-och-unga-2.pdf>

Unicef (2009). *Barnkonventionen. FN:s konvention om barnets rättigheter*. Hämtad 2015-01-19 från <https://unicef.se/rapporter-och-publikationer/barnkonventionen>

Vetenskapsrådet (2003). *Riktlinjer för etisk värdering av medicinsk humanforskning* Hämtad 2015-04-23 från [https://www.vr.se/download/18.6b2f98a910b3e260ae28000355/medicinsk\\_humanforskning\\_13.pdf](https://www.vr.se/download/18.6b2f98a910b3e260ae28000355/medicinsk_humanforskning_13.pdf)

WHO (2014). *Mental health: strengthening our response* Hämtad 2015-01-19 från <http://www.who.int/mediacentre/factsheets/fs220/en/>

## **Informationsbrev till verksamhetschef**

Undertecknad är sjuksköterska och går en specialistutbildning till skolsköterska på Högskolan i Skövde. Utbildningen går mot sitt slut och denna sista termin, vårterminen 2015, avslutas med en D-uppsats på magisternivå. Datainsamlingen kommer att ske genom mailintervjuer med skolsköterskor verksamma på skolor med mellanstadieelever.

### **Bakgrund**

Barns och ungdomars sociala relationer är starkt sammankopplade med deras hälsa och frågor man barn vad som betyder mest för deras hälsa är relationer med kamrater ofta ett svar man får. Hälsa och skolprestationer hör ihop, det vet vi. Mobbing och kränkande handlingar förekommer tyvärr på de flesta skolor och för utsatta barn får detta konsekvenser för deras hälsa på både kort och lång sikt. På Sveriges skolor arbetar man på olika sätt för att förebygga mobbning och kränkningar och man hanterar befintlig mobbing olika. Jag vill undersöka hur skolsköterskor ser på sin roll i detta arbete.

### **Syfte och nytta**

Syftet med denna studie är att belysa och tydliggöra hur skolsköterskor ser på sin roll i arbetet mot mobbning i skolvärlden. Nyttan med studien är att utveckla kunskaper om olika sätt skolsköterskor kan arbeta för en bättre hälsa för elever utsatta för mobbning och kränkningar. Skolsköterskor verksamma i olika delar av landet kommer att intervjuas genom ett tiotal frågor som ställs via e-post.

Härmed ansöks om tillstånd att inhämta data och genomföra en empirisk studie med skolsköterskor verksamma inom elevhälsan och ansvarar för elever på mellanstadiet. När ditt tillstånd i egenskap av chef givits tillfrågas aktuella skolsköterskor om deltagande i studien. Skolsköterskorna ska inte vara helt nya i sin yrkesroll.

För att få tillgång till deltagare ombeds du som verksamhetschef att skicka namn och kontaktuppgifter på möjliga skolsköterskor till undertecknad så dessa kan tillfrågas och informeras av undertecknad. De erhåller därefter ett informationsbrev med bifogad samtyckesblankett. När skolsköterskorna undertecknat sitt samtycke sker en mailintervju, vilket innebär att skolsköterskorna får besvara ett tiotal frågor via e-post. Eventuellt kommer följdfrågor att behövas ställas, då kontaktas skolsköterskorna ånyo av undertecknad. Har skolsköterskorna några funderingar gällande frågorna är de välkomna att höra av sig.

Den information som framkommer av mailintervjuerna kommer att behandlas konfidentiellt så att ingen obehörig får tillgång till det. Deltagande är frivilligt och skolsköterskorna behöver inte ange skäl till om de skulle vilja avstå eller avbryta. Studien kommer att publiceras i uppsatsformat, men ingen kommer att kunna utläsa vilka skolsköterskor som deltagit eller från vilka skolor de kommer.

Vid frågor om studien, välkommen att kontakta

Johanna Larsson, sjuksköterska och skolsköterskestudent

Mobil:



E-post: [i13johla@student.his.se](mailto:i13johla@student.his.se)

Handledare för studien är:

Maria Brovall, sjuksköterska, filosofie doktor, docent på Högskolan i Skövde

E-post: [maria.brovall@his.se](mailto:maria.brovall@his.se)

### **Tillstånd att inhämta data för en empirisk studie**

Härmed ansöks om tillstånd att inhämta data i form av mailintervjuer med skolsköterskor  
Tacksam för svar snarast.

Tillstånd att inhämta data för en empirisk studie tillstyrks:

Namn:.....

Ort/Datum:.....

Tillstånd skrivs under och skickas per post till författaren alternativt scannas och sänds tillbaka via e-post.

## Informationsbrev till skolsköterska

Undertecknad är sjuksköterska och går en specialistutbildning till skolsköterska på Högskolan i Skövde. Utbildningen går mot sitt slut och denna sista termin, vårterminen 2015, avslutas med en D-uppsats på magisternivå. Datainsamlingen kommer att ske genom mailintervjuer med skolsköterskor i olika delar av landet som är verksamma på skolor med mellanstadieelever.

### Bakgrund

Barns och ungdomars sociala relationer är starkt sammankopplade med deras hälsa och frågor man barn vad som betyder mest för deras hälsa är relationer med kamrater ofta ett svar man får. Hälsa och skolprestationer hör ihop, det vet vi. Mobbing och kränkande handlingar förekommer tyvärr på de flesta skolor och för utsatta barn får detta konsekvenser för deras hälsa på både kort och lång sikt. På Sveriges skolor arbetar man på olika sätt för att förebygga mobbing och kränkningar och man hanterar befintlig mobbing olika. Jag vill undersöka vilken roll skolsköterskor har i detta arbete.

### Syfte och nytta

Syftet med denna studie är att undersöka *hur skolsköterskor ser på sin roll i arbetet mot mobbing i skolvärlden*. Nyttan med studien är att utveckla kunskaper om olika sätt skolsköterskor kan arbeta för en bättre hälsa för elever utsatta för mobbing och kränkningar. Skolsköterskor från olika delar av landet kommer att intervjuas via e-post. Målet är att via e-post kunna intervjua ungefär 15 skolsköterskor.

### Genomförande

Studien genomförs genom mailintervjuer. Du kommer via e-post få ett tiotal frågor, dels lite om din bakgrund, dels om dina synpunkter och erfarenheter som skolsköterska. Frågorna har fokus på barn och mobbing. Frågorna beräknas ta ungefär 20-30 minuter att besvara. Är det något du inte förstår är du välkommen att kontakta mig. Om det är något i dina svar som undertecknad inte förstår ber jag om att få höra av sig, likaså om följdfråga skulle uppstå.

### Hantering av data

Ditt deltagande i studien är helt frivilligt och du kan när som helst avbryta utan att behöva motivera varför. Den information som framkommer av mailintervjuerna kommer att behandlas konfidentiellt så att ingen obehörig får tillgång till det. Informationen kommer endast att användas i forskningssyfte och vid studiens avslut raderas materialet. Studien kommer att publiceras som en magisteruppsats vid Högskolan i Skövde. Ingen kommer att kunna utläsa vilka skolsköterskor som deltagit eller från vilka skolor eller kommuner ni är verksamma i.

Har du frågor är du välkommen att kontakta mig!

Vid uteblivet svar ber jag vänligen om att få skicka ett påminnelsemail.

Hälsningar,

Skolsköterskestudent, Johanna Larsson

E-post: [i13johla@student.his.se](mailto:i13johla@student.his.se)

Mobil:

Handledare för studien är:

Maria Brovall, sjuksköterska, filosofie doktor, docent på Högskolan i Skövde

E-post: [maria.brovall@his.se](mailto:maria.brovall@his.se)

## **Skriftligt samtycke till att delta i studien**

Jag har tagit del av den skriftliga informationen om studien och samtycker till att delta. Jag är införstådd med att deltagandet är frivilligt och att jag när som helst kan avbryta intervjun utan närmare förklaring.

Underskrift:.....

Ort/Datum:.....

Telefon:.....

E-post:.....

Samtycket skrivs under och skickas per post till författaren alternativt scannas och mailas tillbaka.

## Mailintervju med skolsköterska

Studien som ska genomföras grundas på kvalitativa *mailintervjuer* med skolsköterskor verksamma runt om i Sverige. Den kvalitativa metoden är lämplig för förståelse och kunskap om ett fenomen så som det tolkas, erfars och vilken mening detta fenomen tillskrivs av människor.

Det övergripande syftet med denna studie är att *undersöka skolsköterskors roll i arbetet mot mobbning och kränkningar i skolorna.*

Svara därför så utförligt och beskrivande som möjligt på varje fråga. Om det skulle framkomma behov av förtydligande från din sida ber jag om att få återkomma till dig via mail eller telefon. Du är välkommen att höra av dig till undertecknad om du har frågor om intervjun eller om studien. Dina svar är konfidentiella såsom beskrivits i informationsbrevet du fått.

### Bakgrundsfrågor:

1. Ålder:
2. Kön:
3. Antal år verksam som skolsköterska:
4. Eventuell vidareutbildning:
5. Beskriv kort skolan du arbetar på (stor/liten, geografi, socioekonomiskt upptagningsområde, liknande):

### Forskningsfrågor

1. Vilka är dina uppfattningar om förekomsten av mobbing och kränkningar på din skola?
2. Beskriv hur det förebyggande arbetet mot mobbning och kränkande handlingar ser ut på din skola.
3. Hur ser din roll ut i detta arbete?
4. Vad anser du är verksamt i arbetet mot mobbning och kränkningar?
5. Hur får du kontakt med eller kännedom om mobbningsutsatta elever?
6. Vilka symptom och eller tecken uppvisar utsatta elever såsom exempelvis beteendemönster och eller psykosomatik. Beskriv.
7. Beskriv hur du uppfattar dessa tecken jämfört med annan skolpersonal relaterat till din yrkesroll.
8. Hur känner du att du kan stötta dessa utsatta elever?
9. Har du resurser och mandat att stötta dessa elever? Utveckla gärna
10. Hur skulle du vilja arbeta förebyggande mot mobbning i egenskap av din yrkesroll? På individuellt plan samt mer generellt.

Vid frågor angående intervjun eller studien som ska genomföras kontakta mig gärna på telefon eller mail:

i13johla@student.his.se